

dr hab. Jarosław Dobkowski
prof. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie
kierownik Katedry Prawa Administracyjnego i Nauk o Bezpieczeństwie
Wydziału Prawa i Administracji

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Marty Olgi GRABOWSKIEJ
pt. *Wpływ nowych technologii na funkcjonowanie zawodów prawniczych,*
Szczecin 2023, ss. 271 (+ 6)

W wykonaniu uchwały 98/2023 Rady Naukowej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego z dnia 29 września 2023 r., powołującej mnie na recenzenta w postępowaniu w sprawie nadania stopnia naukowego doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne Pani mgr Marcie Oldze Grabowskiej, mam zaszczyt przedstawić recenzję rozprawy doktorskiej pt. *Wpływ nowych technologii na funkcjonowanie zawodów prawniczych*, napisanej w ramach Szkoły Doktorskiej Uniwersytetu Szczecińskiego w Instytucie Nauk Prawnych pod kierunkiem i opieką naukową promotora Pani dr hab. Aleksandry Monarchy-Matlak, prof. US.

Po zapoznaniu się z treścią rozprawy stwierdzam, że:

1. Autorka wykazała w rozprawie mającą postać pracy pisemnej ogólną wiedzę teoretyczną w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie nauki prawne,
2. przedstawioną rozprawą Kandydatka do stopnia naukowego potwierdziła posiadanie umiejętności do samodzielnego prowadzenia pracy naukowej,
3. rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie przez Doktorantkę problemu naukowego.

Oznacza to w całości, że oceniana rozprawa doktorska odpowiada kryteriom określonym w art. 187 ust. 1-2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jednolity: Dz. U. z 2023 r., poz. 742, z późn. zm.), a także spełnia warunki określone w § 19 i n. Uchwały Nr 85/2021 Senatu Uniwersytetu Szczecińskiego z dnia 29 września 2021 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia postępowań w sprawie nadania stopni naukowych w Uniwersytecie Szczecińskim (opublikowana w BIP US), mającej zastosowanie w niniejszej sprawie w związku z obowiązywaniem § 64 ust. 1 Nr 99/2023 Uchwały Senatu Uniwersytetu Szczecińskiego z dnia 28 września 2023 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia postępowań w sprawie nadania stopni naukowych w Uniwersytecie Szczecińskim (opublikowana w BIP US).

Mając powyższe na uwadze opowiadam się za dopuszczeniem Pani mgr Marty Olgi Grabowskiej – po spełnieniu przez Nią pozostałych przewidzianych prawem warunków – do publicznej obrony rozprawy doktorskiej.

W uzasadnieniu tego wniosku przedstawiam następujące argumenty, ale także uwagi i spostrzeżenia, jakie nasunęły mi się w czasie analizy treści pracy i opracowywania recenzji:

1. Wybór problemu badawczego i sformułowanie tematu dysertacji

Autorka recenzowanej rozprawy doktorskiej dokonała właściwego wyboru przedmiotu swych badań. Podjęte zagadnienie naukowe na czas jego analizowania pozostawało aktualne, jak również i teraz jest niezwykle frapujące. W polskiej literaturze naukowej nie ma opracowania względnie całościowo przedstawiającego problematykę wpływu nowych technologii na funkcjonowanie szeroko rozumianych zawodów prawniczych, a zwłaszcza większej pracy oceniającej rzeczywisty wpływ postępu technologicznego na funkcjonowanie każdej z profesji prawniczych. Tematyka ta pozostaje istotna nie tylko z racji doktrynalnych, ale i w dużej mierze względów praktycznych i to zarówno z punktu widzenia przedstawicieli tych zawodów, jak i odbiorców ich usług czy stron określonych postępowań.

Związane z tym liczne zagadnienia prawne i ustrojowe nie zawsze znajdują swoje pełne odzwierciedlenie w piśmiennictwie. Stąd też problem badawczy został wybrany trafnie. Jest on interesujący zarówno teoretycznie, ale i praktycznie. Stanowi przy tym istotny fragment porządku prawnego – w przyjętym w dysertacji kształcie – niedostatecznie głęboko rozpoznany i spetryfikowany z perspektywy nauk prawnych.

Zagadnienie naukowe zatem obiektywnie występuje i istniała nieodparta potrzeba jego naukowego opracowania.

Recenzowana rozprawa wypełnia poważną lukę w tym przedmiocie poznania naukowego. Do tego do pewnego stopnia porządkuje dotychczasowe kwestie, wprowadzając nowe pierwiastki twórcze.

Temat rozprawy doktorskiej Pani mgr Marty Olgi Grabowskiej został przy tym sformułowany prawidłowo – zarówno pod względem zgodności formalnoprawnej użytych pojęć, jak i pod kątem poprawności logicznej i systemowej. Tytuł dysertacji odpowiada zatem obszarowi podjętych i przeprowadzonych badań oraz jest zgodny z treścią recenzowanej dysertacji.

Szczególną satysfakcję sprawia, że dysertacja powstała w bliskim recenzentowi ośrodku szczecińskim, z którym związani byli i są wybitni specjaliści z nauk prawnych.

2. Założenia rozprawy doktorskiej

Punktem wyjścia jest obiektywny fakt, że nowe technologie niewątpliwie oddziałują na funkcjonowanie zawodów prawniczych. W związku z tym teza główna rozprawy została postawiona następująco: *„nowe technologie wywierają znaczący wpływ na funkcjonowanie zawodów prawniczych, powodując możliwość wyodrębnienia nie tylko pozytywnych, ale również, a w zasadzie przede wszystkim, negatywnych następstw rozpatrywanych z punktu widzenia cyberbezpieczeństwa”* (s. 12). W *Zakończeniu* i w *Streszczeniu rozprawy doktorskiej* jest także mowa o *„bezpośrednim wpływie”* (s. 239, s. 268).

W ślad za tym Autorka sformułowała tezę dodatkową (pomocniczą), że *„cyberprzestępstwa stanowią obecnie największą liczbę przestępstw*

popelnianych na terenie kraju, co bezpośrednio podyktowane jest rozwojem technologicznym oraz udostępnianiem dla potencjalnych sprawców przestępstw tego rodzaju coraz bardziej zaawansowanych narzędzi, pozwalających im na zachowanie pozornej anonimowości” (s. 12-13).

Choć nie zostały sformułowane pytania badawcze, co nie powinno specjalnie dziwić w przypadku prac bardziej opisowych, aniżeli *stricte* empirycznych, to jednak stanowisko Autorki oddające jego koncept można zrekonstruować także analizując strukturę podziału treści na jednostki redakcyjne.

Autorka dość wyraźnie zarysowała pole badawcze i określiła płaszczyzny rozpatrzenia tematu. Do osiągnięcia złożonych celów pracy nie potrzeba było jednak przeprowadzania całościowych analiz, ale wystarczyło skupienie uwagi na sprawach podstawowych. Stąd też nastąpiło zasadne ograniczenie podejmowanych kwestii do najbardziej zasadniczych. Taki sposób postępowania badawczego pozostaje w realiach przeprowadzonych badań właściwy.

Po strukturze podziału treści widać także próbę wieloaspektowego opracowania tematu. Jak sama deklaruje Autorka, głównym jej zamierzeniem było kompleksowe zbadanie zarysowanego wyżej zagadnienia (s. 9, s. 12).

Głównym celem rozprawy wyłuszczonej w *Wstępie* jest: *„wykazanie stopnia wpływu nowych technologii na funkcjonowanie wszystkich zawodów prawniczych, a także ocena zaawansowania tego stopnia dokonana przez pryzmat szans i zagrożeń”* (s. 9-10).

Sama rozprawa doktorska ma też na celu: *„przedstawienie zarówno pozytywnych jak i negatywnych następstw rozwoju technologicznego w odniesieniu do branży zawodów prawniczych, podjęcie analizy dotychczas obowiązujących rozwiązań prawnych w tym zakresie, a także sformułowanie postulatów pozwalających na maksymalne wykorzystanie potencjału nowych technologii w tej grupie zawodowej, przy jednoczesnym poszanowaniu aktualnie obowiązujących przepisów prawnych w tym zakresie”* (s. 10).

Choć Autorka tego nie wskazuje, to podjęcie się twórczego opracowania zagadnienia z perspektywy nauki administracji i prawa administracyjnego, nauki

o ustroju organów ochrony prawnej oraz nauki prawa gospodarczego publicznego i penalistyki z uwzględnieniem związkowych aspektów wynikających z poszczególnych działów prawa procesowego, a także innych dyscyplin naukowych, jak w szczególności informatyka, informatyka techniczna i telekomunikacja, nauki o bezpieczeństwie czy nauki o komunikacji społecznej i mediach zasługuje na aprobatę.

Autorka deklaruje, że rozprawa doktorska została przygotowana z wykorzystaniem metod dogmatyczno-prawnych, sprowadzających się do analizy aktów prawnych w powiązaniu z ugruntowaną w tym zakresie literaturą przedmiotu. W tym zakresie dokonano analizy przepisów obowiązujących w ramach porządku krajowego oraz międzynarodowego, w tym również unijnego oraz stanowiska doktryny. Uzupełniająco zastosowano metodę prawno-porównawczą oraz historyczno-prawną a także analizę aspektów praktycznych. Metoda historyczno-prawna zapewniła przy tym możliwość wykazania zmian legislacyjnych przyjętych na przestrzeni ostatnich lat, ich uwarunkowania oraz konsekwencji (s. 13).

Za w pełni adekwatne i prawidłowe uznaję przyjęte zasadnicze metody badawcze i położenie głównego nacisku w pracy na dociekania metodą dogmatyczno-prawną (liczba pojedyncza!). Metodę tę sprowadzono do klasycznej egzegezy aktów normatywnych, w tym wykładni adekwatnych regulacji prawa administracyjnego (ustrojowego) i przepisów związkowych z innych gałęzi prawa. Dogmatyka prawnicza oczywiście musi bazować na wynikach badań logiczno-językowych, ale powszechnie spotykane sprowadzenie metody dogmatyczno-prawnej jedynie do procesu wykładni przepisów jest zbyt daleko idącym uproszczeniem. Dogmatyka to także badania orzecznictwa sądowego (akty sądowej praktyki stosowania prawa w konkretnych i indywidualnych sprawach, ujednolicane wewnętrznie wypracowanymi liniami orzeczniczymi), badania doktryny prawniczej (fachowe piśmiennictwo, a więc wskazania wiedzy specjalistycznej), badania materiałów procesu legislacyjnego pozwalające zrekonstruować *ratio legis* określonych unormowań, badania motywów orzeczeń sądowych w ramach badań aktowych. To także i przede wszystkim systematyka pojęć i instytucji tam zawartych. Podobnie, nie wszystkie dygresje w przeszłość czy analizy zaszłych regulacji prawnych można uznać za badania

dokonane metodą historyczno-prawną, bo mogą takowe być częścią badania dogmatyczno-prawnego. Dla przedstawienia tematu i zrealizowania celów pracy nie trzeba było przeprowadzać odrębnych badań prawno-porównawczych i prawno-empirycznych. Niemniej Autorka w toku wywodu nawiązuje do prawa międzynarodowego publicznego i prawa Unii Europejskiej. Niemniej jednak, komparatystyka prawnicza to porównywanie w czasie i przestrzeni odrębnych systemów prawnych, czy poszczególnych tylko instytucji prawnych tych systemów, ale nie konfrontowanie rodzimej regulacji prawnej z aktami prawa międzynarodowego publicznego i prawa Unii Europejskiej. Temu służy analiza systemowa w ramach dogmatyki prawniczej. Jeśli jest to w ogóle komparatystyka prawnicza to powinno być poprzedzone stosowanym komentarzem, aby nie było wrażenia, że jest to kwestia przypadku. W praktyce badania tego typu Kandydatka sprowadziła właśnie do analizy porządku międzynarodowego i prawodawstwa unijnego, a nie prawa obcego. Kandydatka w ogóle nie opisała przy tym na czym polega jej zdaniem metoda prawno-porównawcza i co chce za jej pomocą zbadać.

Niemniej, Autorka wzbogaca rozważania dogmatyczno-prawne o własne ustalenia faktyczne w ramach badań ilościowych, choć we *Wstępie* nie zadeklarowała przeprowadzenia badań metodą prawno-empiryczną, a nawet nie opisała przyjętego sposobu badania naukowego. Analiza materiału własnego dotyczyła przy tym kwestii na tyle ogólnych, że można mieć wątpliwości co do zasadności przeprowadzenia tego typu badania.

Biorąc to wszystko pod uwagę można stwierdzić Autorka nie formułuje we *Wstępie* wszystkiego, co powinno się tam znaleźć.

Dokładne stanowisko Kandydatki oddające jej pełny koncept pracy można zrekonstruować dopiero po lekturze jej całości. Określona tam koncepcja badań nie budzi jednak istotnych wątpliwości. Założenia pracy, określenie jej celu, zakresu i przedmiotu, a także przesłanki metodologiczne i zastosowane środki poznania naukowego rozprawy zostały tam określone. Należało jednak wskazać jeszcze do kompletu na charakter rozważań i podejście do opracowania tematu. Wielość zadeklarowanych metod badawczych nie świadczy też o zastosowaniu triangulacji

poznawczej. Niemniej, wskazany przez Autorkę sposób postępowania naukowego pozostaje w realiach przeprowadzonych badań właściwy.

Pomijając sporny komponent badań ilościowych uznaję, że zastosowane metody badań, oryginalny obszar badawczy i wnioski z przeprowadzonych rozważań pozwoliły na potwierdzenie postawionej tezy i tezy pomocniczej, zrealizowanie założonych celów, wyciągnięcie wniosków i sformułowanie postulatów.

Przyjęte założenia i zastosowane metody badawcze lokują dysertację w kategorii prac bardziej dogmatycznych (źródłowych, aplikacyjnych), aniżeli *stricte* doktrynalnych. To wstępne przekonanie ugruntowuje lektura recenzowanej pracy. Jest to opracowanie o wyraźnych walorach dogmatyczno-prawnych, uwzględniające najważniejsze regulacje normatywne, nie tylko przez pryzmat orzecznictwa sądowego, lecz przede wszystkim z punktu widzenia istniejącego w badanym obszarze stanu wiedzy naukowej.

3. Konstrukcja pracy

Fragmentacja treści dysertacji na rozdziały i podrozdziały nie jest dowolna, a tytuły jednostek redakcyjnych odzwierciedlają zawarte w nich treści. Struktura podziału rozważań jest przy tym odpowiednia do przedmiotu pracy, a tak skomponowana całość jest pod tym względem logiczna i spójna. Zapoznanie się ze spisem treści wywołuje pozytywne wrażenie naukowe. Praca pod tym względem jawi się jako dość jednorodnie usystematyzowana – całość dzieli się na rozdziały i podrozdziały, które niekiedy – w zależności od potrzeb – różnicują się na jednostki redakcyjne niższego rzędu. Pod kątem struktury wewnętrznej dysertację należy uznać za właściwie skonstruowaną i – w kontekście podziału treści – za zachowaną w dość odpowiednich proporcjach. Choć należy zastrzec, że nie powinno być takich jednostek redakcyjnych jak samodzielne punkty w Rozdziale II (3.1) i Rozdziale V (1.1).

Analizując zagadnienie Autorka rozwinęła temat w sześciu rozdziałach merytorycznych, w których tytuły i śródtytuły wewnętrznych części jasno obrazują myśl przewodnią i drogę poznania naukowego.

W kolejnych rozdziałach Autorka przedstawia takie kwestie jak: *Istota nowych technologii; Teoretycznoprawne aspekty funkcjonowania zawodów prawniczych; Polska jako społeczeństwo informacyjne; Praktyczny wymiar komunikacji elektronicznej wśród organów ścigania karnego oraz wymiaru sprawiedliwości; Sztuczna inteligencja a przyszłość zawodów prawniczych; Postulaty w zakresie wpływu nowych technologii na zawody prawnicze.*

Rozwinięcie pracy, znajdujące się w powyższych w rozdziałach, zostało poprzedzone wprowadzeniem, obejmującym także założenia badawcze, zawartym we *Wstępie*. Całość zwięźają uwagi i konstatacje finalne, odnoszące się w pewnej mierze do celu pracy oraz niektórych wyartykułowanych na wstępie stwierdzeń, zamieszczone w *Zakończeniu*.

Szkoda, że każda z głównych jednostek redakcyjnych rozwinięcia pracy nie rozpoczyna się od pomocnego wprowadzenia i nie kończy się swoistym *resume*. Porządkowałyby to wywody, a częściowe podsumowywanie rozważań powodowałyby, że wnioski i konstatacje końcowe samo przez się posiadałyby odpowiedni stopień uogólnienia.

Oceniając w tym aspekcie konstrukcję pracy, należy stwierdzić, że struktura dysertacji niewątpliwie odpowiada autorskiej koncepcji ujęcia tematu.

W pracy nie ma wyodrębnionej w *Spisie treści* jednostki redakcyjnej nazwanej *Bibliografia*. Znajdują się tam wykazy, na które składają się: *Wykaz literatury wykorzystanej w pracy, Wykaz aktów prawa krajowego, Wykaz aktów prawa międzynarodowego i unijnego, Wykaz orzeczeń oraz Inne źródła.*

Niemniej w *Wykazie literatury wykorzystanej w pracy* jako zestawieniu bibliograficznemu nie podaje się stron – jak to robi Autorka w niektórych przypadkach, a poszczególne pozycje czasopism oznacza się odpowiednio do ich periodyczności jako rocznik, tom, nr.

Konstruując zaś *Wykaz aktów prawa krajowego* trzeba było wskazać tam akty prawa polskiego przyporządkować stosując kryterium hierarchii i następnie w poszczególnych grupach chronologii. Innymi słowy, nie wiadomo dlaczego

rozporządzenia, uchwały, zarządzenia centralnych organów administracji rządowej są zrównane z ustawami, jeśli wykaz ten otwiera Konstytucja RP.

Zaskakuje też brak zastosowania kryterium hierarchii przy konstruowaniu *Wykazu aktów prawa międzynarodowego i unijnego* oraz *Wykazu orzeczeń*.

Inne źródła odzwierciedlają wykorzystaną w pracy netografię, choć pod podanymi linkami kryją się niekiedy publikacje naukowe i akty prawne, które powinny zostać umieszczone w innych wykazach.

Opisy bibliograficzne dokumentów elektronicznych powinny istnieć nie tylko w treści i w przypisach, ale właśnie przede wszystkim w odnoszącym się do tego wykazie. Powinny być przy tym rzetelne. Linki internetowe nic nie mówią, albowiem powinny być opisane. W rzeczywistości niektóre linki zamieszczone w *Innych źródłach* dotyczą publikacji naukowych uzyskanych w ramach otwartego dostępu lub dotyczą aktów prawnych.

Z kolei referencje literatury zawarte w przypisach również wywołują pewne obiekcje. W przypisach obowiązkowo podaje się strony publikacji, chyba że jest to publikacja elektroniczna, co również powinno być odpowiednio oznaczone. W tekście naukowym powinno się także stosować przypisy uproszczone i to konsekwentnie wszystkie ich rodzaje. Opisy bibliograficzne judykatów są natomiast sporządzone prawidłowo. Podobnie, zamieszczone publikatory, w których ogłoszono teksty jednolite aktów normatywnych zostały z zasady podane prawidłowo, a treść poszczególnych regulacji przywołana w zasadniczych rozważaniach odpowiada wskazanej w *Streszczeniu rozprawy doktorskiej* dacie stanu prawnego.

Jeśli ma wyodrębnionej *Bibliografii*, a są osobne wykazy to pełnią one rolę odrębnych jednostek redakcyjnych i powinny one być zamieszczone każdy od nowej strony, a nie wszystkie razem.

Źródła empiryczne zostały zilustrowane w tekście głównym oraz mających postać załączników ankietach badawczych, które pod względem formalnym powinny zostać jednak oznakowane w *Spisie treści* jako *Aneks*.

Wyżej wskazane błędy nie mają istotnego znaczenia merytorycznego. Pozostają więc jedynie uchybieniami natury formalnej.

W odpowiednim wykazie Autorka wskazuje blisko 200 publikacji naukowych, w tym przede wszystkim z zakresu różnych gałęzi prawa. Spora jest też liczba przywołanych aktów prawnych istotnych dla opracowania rozprawy. Zdaniem recenzenta, zgromadzony i wykorzystany materiał źródłowy jest znaczny, co należy ocenić pozytywnie.

Bazę źródłową recenzowanej rozprawy można w tym kontekście uznać za wystarczającą, podkreślając przy tym rzetelność przeprowadzonej kwerendy. Pozytywne wrażenie robi też łączna liczba przypisów umieszczona w tekście recenzowanej rozprawy, która wynosi 375, choć są to zwykle referencje źródłowe, a nie równie cenne co tekst główny przypisy porównawcze i dygresyjne.

Oznacza to, że poglądy naukowe autora kształtowane są nie tylko na podstawie studiów literatury przedmiotu, ale także analizy materiału normatywnego, orzecznictwa sądowego, dokumentacji obrazującej praktykę. W sposób dość umiętny wszystko to łączy Autorka z własnymi stwierdzeniami. Świadczy to o zdobyciu – stosownie do poziomu zaawansowania – umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej i posiadaniu ogólnej znajomości podstaw pisarstwa naukowego.

Całość zwieńcza dość rozbudowane *Zakończenie*, odnoszące się w dużej mierze do celu pracy i przyjętych na początku zamierzeń badawczych oraz zawierające konkluzje finalne i pewne rekomendacje. Niepotrzebnie postawiono tam niekiedy nowe kwestie i w ślad za tym przytoczono nowe argumentacje. Funkcje jednostki redakcyjnej tego typu są bowiem inne niż rozdziałów stanowiących merytoryczne rozwinięcie pracy. Ma ono przede wszystkim stanowić pewne podsumowanie i zawierać wnioski i konstatacje końcowe.

4. Ocena pracy pod względem formalnym

Od strony formalnej – biorąc pod uwagę obszerność dysertacji – praca została napisana prawidłowo. Język jakim napisano rozprawę jest poprawny i zrozumiały. Wywody zaś są z reguły potoczyste, zasadniczo bez powtórzeń

i zbędnych reasumpcji. Autorka stara się nadać swym wypowiedziom postać opisów i stwierdzeń.

W toku wielokrotnej lektury pracy rażących błędów formalnych i błędów rzeczowych nie stwierdzono. Jako uchybienia formalne w tym zakresie można jedynie podać niezbyt liczne niezgrabności językowe i błędy maszynowe. Korekta została przeprowadzona w odpowiednim zakresie. Przekazany do recenzji egzemplarz rozprawy, zawiera tekst, który jest prawidłowo „złamany”.

Powyższe zastrzeżenia natury formalnej nie mają jednak istotnego znaczenia dla jasności całościowego przekazu i w istotny sposób nie wpływają na pozytywną ocenę merytoryczną rozprawy. Niemniej, w toku lektury niepotrzebnie skupiają czasem uwagę na kwestiach drugorzędnych.

5. Uwagi szczegółowe

Sformułowana w osnowie recenzji ogólnie pozytywna ocena rozprawy doktorskiej nie oznacza, że jako recenzent nie mam do niej uwag szczegółowych. Zadaniem recenzenta jest również zwrócenie uwagi na kwestie budzące wątpliwości, skłaniające do dyskusji oraz sprawy wymagające szerszego oświetlenia czy też ponownego rozpatrzenia.

Po pierwsze, istotną kwestią, która pozostała poza zakresem rozważań podjętych pracy jest sprawa rejestrów urzędowych, w tym rejestrów publicznych, a zwłaszcza form korzystania z nich przy wykonywaniu czynności procesowych i zawodowych jeśli są one prowadzone w formie elektronicznej, a w szczególności działają przy użyciu systemu teleinformatycznego. Jest to ważne nie tylko z perspektywy ochrony prawnej określonej bazy danych, czy zapewnienia bezpieczeństwa informacji gromadzonych w systemie teleinformatycznych, ale również z perspektywy bezpieczeństwa obrotu prawnego. Systemy rejestracji są stosowane coraz szerzej i danym zawartym w rejestrach publicznych przysługuje domniemanie zgodności z prawdą i wiarygodności, przez co wydruk z tego systemu ma moc dokumentu urzędowego.

Po drugie, problemem nieporuszonym w rozprawie są także szeroko rozumiane decyzje generowane automatycznie. Jak wskazuje się w literaturze systemy zautomatyzowanego podejmowania decyzji są coraz częściej w Europie i Świecie wykorzystywane do analizy danych statystycznych związanych z przestępczością, a co za tym idzie wskazania obszarów i społeczności szczególnie zagrożonych ryzykiem zwiększonej przestępczości oraz wytypowania osób, które ze zwiększonym prawdopodobieństwem popełnią przestępstwo danego rodzaju. Przykładem może być system Hessen-Data wdrożony przez rząd niemieckiej Hesji w 2017 roku. System ten łączy dane z mediów społecznościowych z policyjnymi bazami danych oraz danymi o połączeniach telefonicznych w celu identyfikacji potencjalnych terrorystów. Wiąże się z tym ingerencja w prawa i wolności człowieka i obywatela, a co za tym idzie w pytanie o granice stosowania owych systemów. Ponadto, coraz więcej stanów w USA wdraża przedprocesową ocenę ryzyka w oparciu o algorytmiczne instrumenty wykorzystujące dane do oszacowania, czy dana osoba odpowiadając z wolnej stopy pojawi się na rozprawie i czy pozostając na wolności, będzie stanowiła zagrożenie dla bezpieczeństwa i porządku publicznego. W związku z tym utrwalają się uprzedzenia na tle rasowym, narodowościowym czy wyznaniowym .

Po trzecie, oceniając ryzyko zastąpienia zawodów prawniczych przez sztuczną inteligencję trzeba mieć na względzie również doświadczenia, które dotyczą nie tyle tzw. wolnych zawodów prawniczych, ale zawodów zaufania społecznego. Już teraz w niektórych krajach szacowanie wartości nieruchomości nie jest dokonywane przez rzeczoznawców majątkowych ale wycena (ewaluacja) nieruchomości jest efektem wyliczeń specjalnego programu komputerowego, a wskazania te są traktowane jako miarodajne. Niektóre usługi elektroniczne w ramach doradztwa prawnego jak informacje prawne czy nieskomplikowane opinie a nawet pisma stron już teraz są w wybranych państwach dostępne on-line. Pojawia się zatem kwestia redefinicji zawodów zaufania publicznego, a w tym profesji prawniczych adwokata i radcy prawnego.

Inną jeszcze sprawą jest profesjonalizacja zawodowa i etyczna zawodów prawniczych przez skoordynowany rozwój kompetencji cyfrowych osób wykonujących te zawody. Postęp technologiczny niesie duże ryzyko błędów i omyłek,

które w przypadku tych zawodów mogą wywoływać daleko idące skutki prawne i faktyczne.

Warto powyżej zasygnalizowane problemy teoretycznoprawne uczynić przedmiotem dalszych badań.

Mimo tych uwag przeprowadzone badania doprowadziły Autorkę do sformułowania ważkich spostrzeżeń, konkluzji i wniosków, które recenzent – mimo niekiedy własnego poglądu – z perspektywy lektury pracy, jako prawidłowo sformułowane i odpowiednio udowodnione, w pełni podziela.

6. Podsumowanie

W podsumowaniu uwag recenzyjnych stwierdzam, że przedłożona rozprawa jest opracowaniem trudnego, a równocześnie bardzo istotnego i aktualnego zagadnienia naukowego. Oczywiście, jak każda lektura, wywołuje pytania i wątpliwości, które nie wpływają na wysoką ocenę merytoryczną.

7. Konkluzja końcowa

Konkludując, rozprawa doktorska Pani mgr Marty Olgi Grabowskiej pt. *Wpływ nowych technologii na funkcjonowanie zawodów prawniczych*, mimo zgłoszonych uwag, zasługuje na pozytywną ocenę. Stanowi niewątpliwie wzbogacenie nauk prawnych. To wszystko uzasadnia stwierdzenie, że oceniana praca pisemna odpowiada ustawowym wymogom stawianym rozprawom doktorskim.

W związku z powyższym wnoszę o dopuszczenie mgr Marty Olgi Grabowskiej do dalszych czynności w postępowaniu w sprawie nadania jej stopnia naukowego doktora nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne.

Olsztyn, dnia 4 stycznia 2024 r.

Janusz Dobkowski